

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ЖИТЛОВІ СОЦІАЛЬНІ НОРМАТИВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

HOUSING SOCIAL STANDARDS: HISTORY, MODERNITY, INTERNATIONAL EXPERIENCE

УДК 365:643+644

<https://doi.org/10.32843/bSES.54-29>

Когатько Ю.Л.

к.г.н., с.н.с.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України

Полякова С.В.

к.е.н., с.н.с., п.н.с.

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України

Kogutko Yuriy

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

Poliakova Svitlana

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

Забезпеченість прийнятними житловими умовами є важливим показником життєвого рівня населення в будь-якій країні. Водночас із покоління в покоління переходять питання житлових нормативів, яким має бути сучасне житло за площею, які в ньому мають бути зручності. Україна досі живе за житловими соціальними нормами забезпечення житловою площею і кількістю кімнат, які були прописані ще у Постанові Ради міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. Житлові соціальні нормативи, що використовуються під час постановки сімей на чергу на отримання власного житла і поліпшення житлових умов, і соціальні нормативи користування житлово-комунальними послугами відрізняються. Значна частина населення України проживає в умовах кількох людей на однокімнатну квартиру або взагалі без жодних зручностей у сільській місцевості. Метою статті є дослідження історії формування сучасних житлових соціальних нормативів, їх використання в даний період, а також порівняння з аналогічними стандартами в інших країнах.

Ключові слова: житлові умови населення, житлові соціальні нормативи, забезпечення кімнатами і житловою площею, обладнання житла зручностями, житлові умови як ознака бідності.

Обеспеченность приемлемыми жилищными условиями является важным пока-

зателем уровня жизни населения в любой стране. В то же время из поколения в поколение переходят вопросы жилищных нормативов, каким должно быть современное жилье по площади, какие в нем должны быть удобства. Украина до сих пор живет за жилищными социальными нормами обеспечения жилой площадью и количеством комнат, которые были прописаны еще в Постановлении Совета министров УССР и Украинского республиканского совета профессиональных союзов от 11 декабря 1984 г. Жилищные социальные нормативы, используемые при постановке семей на очередь на получение собственного жилья и улучшение жилищных условий, и социальные нормативы пользования жилищно-коммунальными услугами отличаются. Значительная часть населения Украины проживает в условиях нескольких человек на однокомнатную квартиру или вообще без удобств в сельской местности. Целью статьи является исследование истории формирования современных жилищных социальных нормативов, их использования в данный период, а также сравнение с аналогичными стандартами в других странах.

Ключевые слова: жилищные условия населения, жилищные социальные нормативы, обеспечение комнатами и жилой площадью, оборудование жилья удобствами, жилищные условия как признак бедности.

Availability of acceptable housing conditions is an important indicator of the standard of living of the population in any country. At the same time, questions of housing standards pass from generation to generation, what should be modern housing by area, what amenities should be in it, given that a significant part of the population of Ukraine lives in conditions of several people in a one-room apartment or without any amenities in the countryside. The aim of the article is to study the history of the formation of modern housing social standards, their use in a given period, as well as a comparison with similar standards in other countries. Ukraine still lives behind the social housing standards for housing and the number of rooms that were prescribed in the Decree of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR and the Ukrainian Republican Council of Trade Unions of December 11, 1984. Social housing standards used when placing families on a waiting list for their own housing and the improvement of housing conditions, and social standards for the use of housing and communal services are different. The norm of 13.65 square meters per person appeared in Ukraine during the time of the Russian Empire, at least at the beginning of the twentieth century. In the sixth edition of the manual on the design and implementation of construction, which was written by Count Nikolai de Rochefort. 13.65 square meters is an area equal to three square fathoms. Insufficient cost of installing a bathroom or shower inside a home 95.5% of households consider a sign of poverty. At the same time, 94.6% of families consider the lack of a toilet with a shower inside the house to be a sign of poverty. Ukraine should try to provide the entire population with the minimum necessary living conditions, which include living space of more than 13.65 m² per person, the number of rooms one less than according to EU-SILC standards, the availability of water supply and sewerage. At the same time, in the long run, households should have normal living conditions with characteristics such as the number of rooms according to the EU-SILC standard, the presence of a bath or shower.

Key words: housing conditions of the population, housing social standards, provision of rooms and living space, equipping housing with amenities, housing conditions as a sign of poverty.

Постановка проблеми. Забезпеченість прийнятними житловими умовами є важливим показником життєвого рівня населення в будь-якій країні. Житлова проблема існувала в усі часи, так само й сьогодні наявність житла і базових зручностей є мрією для значної частини населення світу

та України зокрема. Специфіка житла як товару тривалого користування робить дуже актуальною проблему його доступності з погляд купівельної спроможності сімей і зумовлює необхідність ефективної державної житлової політики. Наявність можливості поліпшення житлових умов – важли-

вий показник добробуту населення, передумова соціальної та економічної стабільності держави. Водночас із покоління в покоління переходить питання житлових нормативів, яким має бути сучасне житло за площею, які в ньому мають бути зручності. Значна частина населення України проживає в умовах кількох людей на однокімнатну квартиру або взагалі без жодних зручностей у сільській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Українські вчені та дослідники з інших країн чимало зробили для дослідження особливостей житла і житлових умов. Значний внесок у дослідження проблем житлових умов населення здійснили відомі вітчизняні та зарубіжні науковці В.М. Новіков, О.П. Тищенко, Ю.М. Манцевич, В.С. Шишкін, Д. Конлі, Р.Е. Дваєр і П. Брейссе. Однак більшість їхніх праць присвячено дослідженню кількісних характеристик соціальної інфраструктури і житлових умов зокрема. Так, роботи В.М. Новікова – науково-аналітичні дослідження, у тому числі на між-регіональному та регіональному рівнях, у сфері функціонування та фінансування установ освіти, охорони здоров'я, культури, рекреації та туризму, житлово-комунального господарства. В.С. Шишкін значну частину свого наукового доробку присвятив дослідженню сучасного стану житла і житлових умов в Україні.

За значної кількості праць залишається чимало невіршених проблем у даній галузі, серед яких – дослідження соціальних житлових нормативів в Україні та інших країнах, а також історії їх становлення.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження історії формування сучасних житлових соціальних нормативів, їх використання в даний період, а також порівняння з аналогічними стандартами в інших країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Житлова проблема в Україні є однією з найважливіших та найгостріших. Середня забезпеченість населення житлом залишається на порівняно низькому рівні, якісні характеристики житла багатьох родин не відповідають мінімальним стандартам. Проблема посилюється старінням житла: темпи вибуття з експлуатації застарілого житлового фонду випереджають темпи введення нового в 2,5 рази, що не забезпечує навіть простого відтворення житлового фонду. У зв'язку з низьким рівнем доходів основної маси населення придбання нового житла за рахунок власних коштів для більшості громадян є неможливим [1]. Забезпеченість прийнятними житловими умовами є важливим показником життєвого рівня населення в будь-якій країні. Слід додати, що проблема являє собою не тільки відсутність житла як такого у значній кількості населення, а й оснащення будинків і квартир, які вже перебувають у власності. Умови проживання є важливим показником життєвого рівня

населення в будь-якій країні. Важливу роль відіграє не лише наявність власного житла, а і його стан та якість. Нині в Україні наявність належного за розміром житла та житлові умови, що відповідають європейським стандартам, асоціюються не з необхідністю, а із заможністю.

У статті 47 Конституції України прописано, що кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [2]. Водночас не прописано, яким має бути це житло, які мінімальні норми площі й обладнання зручностями.

Батьком сучасних норм житлової забезпеченості називають німецького натураліста і лікаря-гігієніста Макса Йозефа Петтенкофера, який працював у XIX ст. Він вирахував мінімум житлового простору, необхідного людині для здорового життя. Як індикатор гуманних умов проживання вчений запропонував використовувати чистоту повітря, він визначав її за концентрацією вуглекислого газу в приміщенні. Провівши низку досліджень, Петтенкофер з'ясував, що гранично допустимий рівень концентрації CO₂ досягається за 25 кубів житлового простору на людину [3].

Соціальні норми забезпечення житловою площею і кількістю кімнат прописані в Постанові Ради міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. № 470 «Про затвердження правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм житлових приміщень в УРСР». Житлове приміщення, що надається громадянам для проживання, має бути благоустроєним відповідно до умов даного населеного пункту, відповідати встановленим санітарним і технічним вимогам. Під час надання житлових приміщень не допускається заселення однієї кімнати особами різної статі старшими за дев'ять років, окрім подружжя, а також особами, які хворіють на тяжкі форми деяких хронічних захворювань, у зв'язку з чим вони не можуть проживати в одній кімнаті з членами сім'ї. Не допускається також заселення квартири, збудованої для однієї сім'ї, двома і більше сім'ями або двома і більше однокими особами, за винятком випадку, передбаченого абзацом шостим пункту 67 цих Правил (рис. 1). Особам похилого віку, а за висновком лікувально-профілактичного закладу також відповідним категоріям осіб з інвалідністю і хворим на їх прохання житлові приміщення надаються на нижніх поверхах або в будинках із ліфтами. Порядок видачі вказаних висновків установлюється Міністерством охорони здоров'я УРСР.

Подружжя	• 1 кімната
Двоє дітей до 9 років включно (незалежно від статі)	• 1 кімната
Двоє дітей однієї статі старше 9 років	• 1 кімната
Двоє дітей старше 9 років різної статі	• 2 кімнати
Особа, яка хворіє на тяжкі форми деяких хронічних захворювань	• 1 кімната

Рис. 1. Норми кількості кімнат, прописані в Постанові Ради міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. № 470 «Про затвердження правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм житлових приміщень в УРСР»

Житлове приміщення надається громадянам у межах 13,65 кв. м житлової площі на одну особу, але не менше рівня середньої забезпеченості громадян житловою площею в даному населеному пункті. При цьому враховується житлова площа у будинку (квартирі), що перебуває у приватній власності громадян, якщо ними не використані житлові чеки [4]. Україна досі живе за даними нормативами, які діють зі змінами, прийнятими з 1986 по 2019 р. (останні зміни стосувалися внутрішньо переміщених осіб).

Вищезазначені норми діють під час постановки сімей на чергу на отримання власного житла і поліпшення житлових умов. Водночас в Україні діють інші нормативи житлової площі, які є відмінними від прописаної вище площі 13,65 м².

Соціальні нормативи користування житлово-комунальними послугами, соціальні норми житла встановлюються громадянам, які, відповідно до законодавства, мають пільгу або субсидію на оплату житлово-комунальних послуг. При цьому нормативи для пільг і субсидій різні. Для забезпечення державних соціальних гарантій у сфері житлово-комунального обслуговування, приведення існуючих норм споживання житлово-комунальних послуг до їх фактичного обсягу споживання, дотримання принципу соціальної справедливості під час надання пільг і субсидій, відповідно до статей 5 і 9 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», Кабінет Міністрів України постановив, що соціальна норма житла для громадян, які мають право на

Таблиця 1

Соціальна норма житла для громадян, які мають право на пільги з оплати житлово-комунальних послуг

		Норма на сім'ю з однієї особи	Норма на сім'ю з двох осіб	Норма на сім'ю з трьох осіб	Норма на сім'ю з чотирьох осіб
Соціальна норма	31,5 м ²	31,5 м ²	52,5 м ²	73,5 м ²	94,5 м ²
	21,0 м ² особу +10,5 м ² на сім'ю				

Джерело: побудовано за даними [6]

Таблиця 2

Соціальна норма житла для громадян, які мають право на субсидію з оплати житлово-комунальних послуг

		Норма на сім'ю з однієї особи	Норма на сім'ю з двох осіб	Норма на сім'ю з трьох осіб	Норма на сім'ю з чотирьох осіб
Соціальна норма	48,87 м ²	48,87 м ²	62,52 м ²	76,17 м ²	89,82 м ²
	13,65 м ² особу +35,22 м ² на домогосподарство				

Джерело: побудовано за даними [6]

пільги з оплати житлово-комунальних послуг, – 21 м² загальної площі на одну особу та додатково 10,5 м² на сім'ю (табл. 1) [5].

Соціальна норма житла для громадян, які мають право на субсидії з оплати житлово-комунальних послуг – 13,65 м² загальної площі на одну особу та додатково 35,22 м² на сім'ю (табл. 2).

Норма 13,65 м² фігурує й у Цивільному кодексі Української РСР (зі змінами і доповненнями, внесеними указами ПВР Української РСР від 23.11.66). Вона регулює зміну умов договору внаслідок утворення у наймача лишків житлової площі («Якщо в квартирі, в якій проживає наймач, звільнилася кімната, не ізольована від житлового приміщення, яке він займає, і суміжна з ним, ця кімната підлягає передачі в його користування. Норма житлової площі у цих випадках встановлюється в розмірі 13,65 квадратних метра на одну людину») [7].

Норма 13,65 м² на особу з'явилася в Україні ще за часів Російської імперії, в кінці XIX – на початку XX ст. У шостому виданні посібника з проектування і виконання будівництва, укладеного графом Миколою Івановичем де-Рошефором,

13,65 м² – це площа, яка дорівнює трьом квадратним сажням. Цілком ймовірно, ця норма і мігрувала пізніше в законодавство СРСР (рис. 2).

У СРСР, до складу якого входила Україна, в 1919 р. вперше встановили санітарну норму житла, при цьому орієнтувалися саме на дослідження вищезгаданого німецького вченого Макса Йозефа Петтенкофера. Поділивши рекомендований об'єм повітря на стандарт висоти стелі 3 м, отримали площу 8,25 м² на людину. Те, що частину простору в кімнаті займуть меблі, автори нормативного акту не врахували. Через три роки, у 1922-му, показник зріс до 9 м². Держава не стала багатшою, просто до цього моменту був установлений норматив мінімальної висоти стелі 2,8 м. Відповідно, санітарна норма була відкоригована в більший бік. Відповідно до наведеного нормативу заселялися комуналки – колишні особняки і прибуткові будинки. Кімнати виділялися виходячи з 9 м² на людину. Потім цей показник перекочував у закони та нормативні акти наступних років як мінімум житлової (не загальної) площі, достатньої для комфортного проживання громадянина.

Наименьшие размеры на 1-го чел. без искусств. вентиляции.	
Площадь пола	□ саж. 3
Объем воздуха	куб. с. 5
При чемъ въ кам. зданіи наружной стѣны	□ саж. 3
Наим. высота комнаты	„ 1,5
Размеры отдельных комнат при высотѣ ихъ въ 5 арш.	
Передняя съ помѣщеніемъ для верхн. платья . отъ □ саж. 2	
Вообще на 1 чел.	„ 0,13
Набинець отъ 3 □ саж., лучше	„ 6—9
Приемная отъ 3,3 □ саж., на 1 чел.	„ 0,6
Спальная, при наименьш. ширинѣ 5 арш., на 1 чел.	„ 3
Дѣтскія, на 1 ребенка	„ 2,5
Уборная (съ ванною)	„ 4
Будуаръ средн. разм.	„ 6
Гостиная (малая)	„ 6—8
Малый заль, при глубинѣ въ 9 арш., не менѣе	„ 12—15
Танц. заль, при глубинѣ въ 12 арш., на кажд. пару	„ 0,6
Библиотека малая (до 2000 том.)	„ 5
для большихъ библиотекъ, до 7000 томовъ, на томъ	
площ. пола	„ 0,0025
Свыше 7000 томовъ	„ 0,0012
Биллиардная (биллиардъ 5 ⁴ / ₁₆ × 2 ¹² / ₁₆ арш.)	„ 11
Столовая на 12 чел.	„ 6
Большія столовая, на 1 чел.	„ 0,3
Буфетная при столовой на 24 чел.	„ 3
ловѣка „ „ „ 30 до 100 чел., на 1-го че-	
ловѣка площ. пола	„ 0,10
Кухни—малая	„ 3,5
на 50 чел. обѣдающихъ	„ 6
„ 100—150	„ 10—12
Хлѣбопечарня съ одной печью въ 30 □ фут. пода	„ 7,50
Кладовая при кухнѣ отъ	
Винный погребець съ полками: площ. пола на 150 б.	„ арш. 1
Наименьшая площадь погреба	„ саж. 3
Ледникъ одиночный — наименьшій практическій	
объемъ льда въ 2 куб. саж., площ. пола съ переднею	
(сухой холодъ)	„ 3—4
Общіе ледники, на квартиру	„ 0,5
Клозеты: наименьшая площ. пола на одно мѣсто	
(1 ¹ / ₂ × 1 арш.)	„ 0,165
но лучше 1 ³ / ₄ × 1 ³ / ₄ арш.	„ 0,24

Рис. 2. Норми для проектування будівель, зазначені в шостому виданні посібника з проектування і виконання будівництва, укладеного графом М.І. де-Рошефором [8]

У 1950–1960-ті роки, під час буму будівництва хрущовок, стелі знизилися до 2,5 м². Норматив підріс до 12 м². Але до цього часу дослідження Петтенкофера застаріли, при ньому екологічна ситуація в містах була значно кращою. Ще у 70-х роках минулого століття радянські гігієністи вивели оновлений мінімум необхідного об'єму повітря – 50-60 м³ на людину. Виходить, що за висоти стель 2,5-2,7 м на кожного мешканця має припадати 20-22 м² житлової площі [9].

Окрім достатньої площі, важливим моментом є забезпечення житла базовими зручностями, оскільки житло виступає основоположною потребою людини, важливим чинником та передумовою для задоволення інших потреб, що перебувають на вищих щаблях ієрархії [10]. Результати опитування молоді, проведеного Центром незалежних соціологічних досліджень «Омега» у 2016 р., показали, що наявність окремої квартири або будинку вважають необхідною умовою щасливого подружнього життя 55,4% респондентів [11]. Дані 2007 р., отримані внаслідок консенсусного аналізу Державною службою статистики, показують, що відсутність окремого житла (окремої квартири, індивідуального будинку) вважають ознакою бідності 84,1% домогосподарств (табл. 3). Водночас 81,9% сімей вважають ознакою бідності відсутність водогону в житлі і недостатність коштів для його проведення, 78,4% – відсутність туалету зі зливом усередині житла і недостатність коштів для його встановлення. Відповідно, наявність підведеної води (не важливо – водогону чи з власної свердло-

вини) і туалету зі зливом усередині житла мають бути включені до базових зручностей, якими має бути забезпечена кожна родина. У проведеному опитуванні для визначення позбавлень вказано таку ознаку бідності, як наявність площі, що не перевищує 5 м² і 7 м² на особу (першу вважали ознакою бідності 90,5% домогосподарств, а другу – 79,5%), хоча затвердженою державною нормою є 13,65 м² на особу (до цієї норми в 2013 р. не дотягували 13,2% сімей).

У 2018 р. в опитування було включено питання щодо відсутності у зв'язку з недостатністю коштів ванної або душової kabіни всередині житла, і 95,5% домогосподарств вважають це ознакою бідності (табл. 4). Водночас відсутність туалету зі зливом усередині житла вважають ознакою бідності 94,6% сімей (як видно з табл. 3, у 2007 р. – 78,4%). А наявність площі, що не перевищує 5 м², вважають ознакою бідності вже 96,6% домогосподарств.

Якщо взяти найближчих сусідів України, то в них діють інші нормативи житлової площі. Так, у Польщі є нормативи прийнятної площі для оренди житла. «Розумна плата за будинок» базується на розмірі будинку:

- 35 м² – одна особа (макс. до 45,50 м²)
- 40 м² – дві особи (макс. до 52,00 м²);
- 45 м² – три особи (макс. до 58,50 м²);
- 55 м² – чотири особи (макс. до 71,50 м²);
- 65 м² – п'ять осіб (макс. до 84,50 м²);
- 70 м² – шість осіб (макс. до 91,00 м²);
- кожна додаткова особа – 5 м² (15 м² – особа з обмеженими можливостями в інвалідному візку) [12].

Таблиця 3

Частка домогосподарств, які вважали нижче перераховані позбавлення ознаками бідності, %, 2007 р.

Позбавлення в житлових умовах	Частка домогосподарств, які вважали дані депривації ознаками бідності, %
Відсутність:	
житла у нормальному стані (наявне житло потребує капітального ремонту, сире, ветхе, старе)	95,9
окремого житла (окремої квартири, індивідуального будинку)	84,1
будь-якого окремого помешкання (включаючи кімнату в комунальній квартирі, гуртожитку, частину індивідуального будинку тощо)	92,7
водогону в житлі і недостатність коштів для його проведення	81,9
туалету зі зливом усередині житла і недостатність коштів для його встановлення	78,4
Недостатність коштів для:	
підтримання достатньої температури у своєму житлі (на придбання палива, обігрівача тощо) протягом опалювального сезону	94,2
своєчасної та в повному обсязі оплати рахунків за житло та необхідні послуги з його утримання або оплати газу для приготування їжі	91,3
здійснення за потребою термінового ремонту житла (сантехніки, даху, електропроводки, заміна вибитого скла у вікні тощо)	92,1
Наявність житлової площі, що не перевищує:	
– 5 м ² на особу	90,5
– 7,5 м ² на особу	79,5

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики «Оцінка домогосподарствами ознак бідності та позбавлення в сучасному українському суспільстві»

Частка домогосподарств, які вважали нижче перераховані позбавлення ознаками бідності, %, 2018 р.

Позбавлення в житлових умовах	Частка домогосподарств, які вважали дані депривації ознаками бідності, %
Відсутність у зв'язку з недостатністю коштів:	
житла у нормальному стані (протікає дах, вологі стіни/фундамент або гнилі віконні рами чи підлога)	99,3
водогону у житлі	96,3
ванної або душової кімнати всередині житла	95,4
туалету зі зливом всередині житла	94,6
недостатність коштів для:	
своєчасної та в повному обсязі оплати рахунків за житло та необхідні послуги з його утримання або оплати газу для приготування їжі	98,2
підтримування достатньо теплої температури у своєму житлі (на придбання палива, обігрівача тощо) протягом опалювального сезону	98,5
своєчасної та в повному обсязі оплати орендних, іпотечних платежів, платежів за споживчими кредитами тощо	91,4
наявність житлової площі, що не перевищує 5 кв. м на особу	96,6

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики «Оцінка домогосподарствами ознак бідності та позбавлення в сучасному українському суспільстві»

У Росії діють різні норми житлової площі для постановки на житлову чергу для осіб, що мешкають у державному або муніципальному житлі. Її розмір – компетенція влади на місцях. Так, у Москві це 10 м² для окремих квартир і 15 м² – для комуналок, у Воронежі – 11 м², у Ярославлі – 12 м², в Омську – 15 м², а в Новосибірську – 12 м² на особу [3].

У Казахстані, згідно зі статтею 75 Закону «Про житлові відносини» від 16 квітня 1997 р. № 94, «житло з державного житлового фонду або житло, орендоване місцевим виконавчим органом у приватному житловому фондї, надається в розмірі не менше 15 м² і не більше 18 м² корисної площі на особу, але не менше однокімнатної квартири або кімнати в гуртожитку» [13].

У Німеччині, відповідно до Закону про сприяння житловому будівництву, визначені такі норми: для однієї особи – від 45 до 50 м² плюс 15 м² для кожної наступної особи; для двох осіб передбачено житлову площу не більше 60 м², на трьох – до 75 м². При цьому враховуються й особливості самого мешканця. Так, у разі інвалідності надається велика площа [13].

У Білорусі нормативи виглядають так: на одного мешканця в житловому будинку в Мінську необхідно 10 м², на одного мешканця в житловому будинку в інших населених пунктах країни – 15 м², для мешканців гуртожитків – 6 м² на одну особу [13].

В Узбекистані соціальна норма площі житла встановлюється житловим кодексом не нижче 16 м² загальної площі на одну особу, для осіб з інвалідністю на кріслах-колясках – не менше 23 м² [13].

Дані стосовно перенаселеності житла збирають у всіх країнах ЄС із 2008 р. Вони свідчать про суттєві відмінності в забезпеченні кімнатами сімей

Західної та Східної Європи. Наприклад, у Великій Британії показник перенаселеності житла становить лише 3,4% (2017), у Франції – 7,7% (2017), у Румунії – 46,3% (2018), у Болгарії – 41,6% (2018) [14]. В Україні ж суспільно прийнятним вважається, що самотній людині чи молодій родині без дітей достатньо й однієї кімнати. При цьому в Україні за європейською методикою рівень перенаселеності в 2013 р. становив 63,4%, у Болгарії на той самий рік – 44,2%.

За стандартами Статистики Європейського Союзу щодо доходів та умов життя (EU-SILC – вибіркове опитування, яке координується Євротатом на основі даних країн – членів Європейського Союзу) вважається, що особа живе в перенаселеному житлі, якщо її помешкання не відповідає таким параметрам: одна кімната загального користування для домогосподарства; одна кімната для пари в домогосподарстві; одна кімната для кожної особи у віці 18 років і старше; одна кімната для двох осіб однієї статі у віці від 12 до 17 років; одна кімната для кожної особи у віці 12-17 років, яка не включена до попередньої категорії; одна кімната для двох дітей віком до 12 років. Тобто навіть домогосподарство, яке складається із самотньої людини, повинно за нормами мати не лише спальну кімнату, а й ще одну загального використання. В Україні ж суспільно прийнятним вважається, що самотній людині чи молодій родині без дітей достатньо й однієї кімнати.

Слід відзначити, що Україна повинна намагатися забезпечити все населення мінімально необхідними житловими умовами, до яких входять наявність житлової площі понад 13,65 м² на особу, кількість кімнат на одну менше, ніж за нормами EU-SILC, а також наявність водогону та каналіза-

ції. Водночас у більш тривалій перспективі домогосподарства повинні мати нормальні житлові умови з такими характеристиками, як наявність кількості кімнат відповідно до норми EU-SILC, а також ванни чи душу [15].

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз дає можливість сформулювати такі висновки:

1. Україна досі живе за житловими соціальними нормами забезпечення житловою площею і кількістю кімнат, які були прописані ще в Постанові Ради міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. № 470 «Про затвердження правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм житлових приміщень в УРСР».

2. Житлові соціальні нормативи, що використовуються під час постановки сімей на чергу на отримання власного житла і поліпшення житлових умов, і соціальні нормативи користування житлово-комунальними послугами відрізняються.

3. Соціальна норма житла 13,65 м², що використовується в Україні, була обґрунтована ще на початку ХХ ст., коли були зовсім інші умови існування людини.

4. Житлові соціальні нормативи в країнах колишнього СРСР суттєво нижчі від аналогічних в розвинених країнах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Проблеми і перспективи будівництва доступного житла в Україні / Т.С. Кравчуновська та ін. *Строительство, материаловедение, машиностроение*. 2013. Вып. 69. С. 242–246.

2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.04.2020).

3. Жилищные нормы – разнообразные и удивительные. URL: <http://vseon.com/analitika/prostye-istorii/zhilishhnye-normy-raznoobraznye-i-udivitelnye> (дата звернення: 05.04.2020).

4. Постанова Ради міністрів УРСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11 грудня 1984 р. № 470 «Про затвердження правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в УРСР». *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470-84-п> (дата звернення: 03.04.2020).

5. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 10.06.2018, підстава – 2189-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 05.04.2020).

6. Соціальні нормативи (норми) користування житлово-комунальними послугами. URL: <https://wiki.1551.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=18056085> (дата звернення: 05.04.2020).

7. Цивільний кодекс Української РСР (зі змінами і доповненнями, внесеними Указами ПВР Української РСР від 23.11.66. *Відомості ВР*. 1966. № 46(1966). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (дата звернення: 05.04.2020).

8. Де-Рошефор Н.І. Урочное положение. Пособие при составлении и проверке смет, проектировании и исполнении работ. Петроград, 1916. 716 с.

9. Денисенко Е. Сколько «квадратов» нужно для счастья? *Бюллетень недвижимости*. 2015. URL: <https://www.bn.ru/gazeta/articles/223125/> (дата звернення: 17.04.2020).

10. Полякова С.В., Когатько Ю.Л. Житлові умови в ієрархії потреб населення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 20. С. 742–746.

11. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді. *Центр незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА»*. 2016. URL: http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit_doslidjennya_2016.pdf (дата звернення: 10.04.2020).

12. Жилищное пособие (dodatek mieszkaniowy i dodatek energetyczny) в Польше для иностранцев. URL: <https://in-poland.com/zhilishhnoe-posobie-dodatek-mieszkaniowy-i-dodatek-energetyczny-v-polshe-dlja-inostrancev/> (дата звернення: 17.04.2020).

13. Королев А. Как решается квартирный вопрос в разных странах мира. *365 Info*. 2019. URL: <https://365info.kz/2019/01/kak-reshaetsya-kvartirnyj-vopros-v-raznyh-stranah-mira> (дата звернення: 15.04.2020).

14. Overcrowding rate by age, sex, and poverty status – total population – EU-SILC survey. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?datas-et=ilc_lvho05a (дата звернення: 20.05.2019).

15. Когатько Ю.Л. Поліпшення житлових умов населення України: оцінка, потреби. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 4. С. 86–102.

16. Шишкін В.С. Бідність населення України за житловими умовами. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 1. С. 51–64. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2016.01.051>

17. Когатько Ю.Л., Полякова С.В. Детермінанти зміни житлових умов. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 12. С. 129–134.

REFERENCES:

1. Kravchunovska T. S., Bronevtskyi S. P., Mykhailova I.O., Martens O.O. (2013) Problemy i perspektyvy budivnytstva dostupnoho zhytla v Ukraini [Problems and prospects of building affordable housing in Ukraine]. *Stroitel'stvo, materialovedenie, mashinostroenie*, vol. 69, pp. 242–246.

2. Konstytutsiia Ukrainy, pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. [The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (accessed 3 April 2020).

3. Zhilishhny`e normy` – raznoobrazny`e i udivitel`ny`e [Housing Standards – Diverse and Amazing]. <http://vseon.com/>. Available at: <http://vseon.com/analitika/prostye-istorii/zhilishhnye-normy-raznoobraznye-i-udivitelnye>

tika/prostye-istorii/zhilishhnye-normy-raznoobraznye-i-udivitelnye (accessed 5 April 2020).

4. Postanova Rady ministriv URSS i Ukrainskoi respublikanskoi rady profesiinykh spilok vid 11 hrudnia 1984 r. no. 470 «Pro zatverdzhennia pravyl obliku hromadian, yaki potrebiut polipshennia zhytlovykh umov, i nadannia yim zhylykh prymishchen v URSS» [Resolution of the Council of Ministers of the USSR and the Ukrainian Republican Council of Trade Unions of December 11, 1984 no. 470 "On approval of the rules of registration of citizens in need of better living conditions, and providing them with housing in the USSR"]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470-84-п> (accessed 3 April 2020).

5. Zakon Ukrainy «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii» vid 10.06.2018, pidstava – 2189-VIII [Law of Ukraine "On State Social Standards and State Social Guarantees" of June 10, 2018, grounds – 2189-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (accessed 5 April 2020).

6. Sotsialni normatyvy (normy) korystuvannia zhytlovo-komunalnymi posluhamy [Social standards (norms) for the use of housing and communal services]. *wiki.1551.gov.ua*. Available at: <https://wiki.1551.gov.ua/pages/viewpage.action?pageId=18056085> (accessed 5 April 2020).

7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainskoi RSR (Iz zminamy i dopovnenniamy, vnesenymy Ukazamy PVR Ukrainskoi RSR vid 23.11.66 (Vidomosti VR N 46 (1966) [Civil Code of the Ukrainian SSR (With changes and additions made by the Decrees of the Ukrainian SSR of 23.11.66 (Information of the Verkhovna Rada No. 46 (1966))]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06> (accessed 5 April 2020).

8. De-Roshefor N. I. (1916) *Posobie pri sostavlenii i proverke smet, proektirovanii i ispolnenii rabot* [Manual for the preparation and verification of estimates, design and execution of work]. Petrohrad. (in Russian)

9. Denysenko E. (2015) Skolko «kvadratov» nuzhno dlia schastia? [How many "squares" are needed for happiness?]. *Byulleten` nedvizhimosti* (electronic journal).

Available at: <https://www.bn.ru/gazeta/articles/223125/> (accessed 17 April 2020).

10. Poliakova S.V., Kogatko Yu.L. (2017). Zhytlovi umovy v iierarkhii potreb naseleennia [Housing conditions in the hierarchy of population needs]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky* [Global and national economic problems], vol. 20, pp. 742–746.

11. Tsinnosti ukrainskoi molodi. Rezultaty reprezentatyvnoho sotsiolohichnoho doslidzhennia stanovshcha molodi. Available at: http://dsmsu.gov.ua/media/2016/11/03/23/Zvit__doslidjennya_2016.pdf (accessed 10 April 2020).

12. Zhilishhnoe posobie (dodatek mieszkaniowy i dodatek energetyczny) v Pol'she dlya inostrancev [Housing allowance (dodatek mieszkaniowy and dodatek energetyczny) in Poland for foreigners]. *in-poland.com* (electronic journal). Available at: <https://in-poland.com/zhilishhnoe-posobie-dodatek-mieszkaniowy-i-dodatek-energetyczny-v-polshe-dlja-inostrancev/> (accessed 17 April 2020).

13. Korolev A. (2019) Kak reshaetsya kvartirny`j vopros v razny`x stranax mira [How to solve the housing problem in different countries of the world]. *365 Info* (electronic journal). Available at: <https://365info.kz/2019/01/kak-reshaetsya-kvartirnyj-vopros-v-raznyh-stranah-mira> (accessed 15 April 2020).

14. Overcrowding rate by age, sex, and poverty status – total population – EU-SILC survey (n.d.). *EUROSTAT*. Available at: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_lvho05a (accessed 20 May 2020).

15. Kogatko Yu.L. (2019). Polipshennia zhytlovykh umov naseleennia Ukrainy: otsinka, potreby [Improving the living conditions of the population of Ukraine: assessment, needs]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and social economy], vol. 4, pp. 86–102.

16. Shyshkin V.S. (2016). Bidnist naseleennia Ukrainy za zhytlovyimi umovamy [Poverty of the population of Ukraine in terms of housing conditions]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika* [Demography and social economy], vol. 1, pp. 51–64. <https://doi.org/10.15407/dse2016.01.051>

17. Kogatko Yu.L., Polyakova, S.V. (2017). Determinanty zminy zhytlovykh umov [Determinants of changing living conditions]. *Infrastruktura rynku* [Market infrastructure], vol. 12, pp. 129–134.